

PEDAQOGİKA. METODİKA. PSIXOLOGİYA – ПЕДАГОГИКА. МЕТОДИКА. ПСИХОЛОГИЯ

T.ABDULLAYEVA

e-mail: abdullayevatamilla@yahoo.com

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 60)

TƏLƏBƏLƏRLƏ İNGİLİS DİLİNDƏ MÜZAKİRƏ ƏSASLI TƏLİM METODUNDAN İSTİFADƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: müzakirə prinsipləri, müzakirə qaydaları, müəllimin rolu, interaktiv təlim, ünsiyyət üslubları.

Ключевые слова: принципы обсуждения, правила обсуждения, роль учителя, интерактивное обучение, стили общения.

Key words: principles of discussion, rules of discussion, teacher role, interactive teaching, communication styles.

Xarici dillərin tədrisinin əsas məqsədlərindən biri də şifahi nitq bacarıqlarının formalaşdırılmasıdır. Bu istiqamətdə dərslərdə tələbələrlə müxtəlif məzmunlu müzakirələr aparılır, onların nitq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə xidmət edən metod və vasitələrdən istifadə edilir. Məhz bu baxımdan qeyd etmək olar ki, müzakirə əsaslı dil təliminin rolu olduqca vacibdir.

Müzakirə əsaslı dil təliminin təşkili müəllimlərlə tələbələr arasında əməkdaşlığın artırılmasına, qarşılıqlı hörmət və inama əsaslanan sağlam mühitin yaradılmasına, emosional və rəşional zəka çevikliyinin təmin olunmasına təsir göstərir. Burada əsas məsələ tələbələrin maraq və tələbatlarını nəzərə alaraq onları müzakirə olunan məsələlərə həvəsləndirməkdir.

Müzakirə zamanı ən önəmli komponentlərdən biri qarşı tərəfin diqqətini özünə yönəltməkdir. Bu zaman dərslər inteqrativ formada təşkil edilərək dinləyən şəxsə müəyyən formada təsir etmək məqsədi güdür. Uğurlu təşkil edilən ünsiyyət prosesi tələbələrin bir-biriləri ilə qarşılıqlı münasibətini tənzimləyir, onların tələb və istəklərinin reallaşmasını təmin edir. Bu cür qurulan ünsiyyət forması isə bir müddət sonra müzakirəyə çevrilir və nəticə etibarilə materialın effektiv mənimsənilməsinə təmin edir. Qarşılıqlı inama əsaslanan təlim mühitində müzakirələr daha səmərəli həyata keçirilir, dilöyrənənlərdə sistemli, analitik və yaradıcı düşünmə qabiliyyətləri inkişaf etdirir. Müzakirə prosesində fəaliyyətlər təfəkkür prosesinin çevikliyinə, problemi həll etmə, analoji düşünmə və müstəqil formada qərar qəbul etmə kimi məsələlərin həllinə fokuslanır. Burada əsas məqsəd dərslərdə interaktivliyin təmin edilməsinə nail olmaqdır.

S.V.Xanin hesab edir ki, interaktiv təlim müzakirəyə qoşulan bütün iştirakçıların əməkdaşlıq şəraitində qeyd olunan problemə praktik və nəzəri münasibət bildirən, kommunikativlik, sosial və analitik bacarıqları formalaşdıran fikir bildirmək imkanı verir. T.S.Panin isə interaktiv təlimi tələbələrin birgə fəaliyyəti əsasında həyata keçirilən idrak yolu kimi qəbul edir (1, s.6559).

C.Riçards müzakirə zamanı dildən istifadə etməyin 7 əsas prinsipini müəyyənləşdirir:

1. instrumental funksiya – nəşə əldə etmək üçün dildən istifadə etmək;

2. tənzimləyici funksiya – digərlərinin davranışlarını idarə edə bilmək üçün xarici dildə danışmaq;

3. qarşılıqlı əlaqə funksiyası – digərləri ilə ünsiyyət qura bilmək üçün öyrənilən dildə ünsiyyət qurmaq;

4. şəxsi funksiya – şəxsi emosiyalarını və fikirlərini ifadə etmək;

5. evristik funksiya – dildən istifadə zamanı kəşf etmək və öyrənmək;

6. təxəyyül funksiya – təsəvvürlərinizi canlandıran yaradıcı fikirləri qeyd etmək;

7. təsviri funksiya – məlumat mübadiləsi aparmaq (2, s.160).

Müzakirə məqsədlərini özündə ehtiva edən bu prinsiplərin hər bir xarici dildə yüksək kommunikativ səriştəlilik tələb edən prosesdir. Bu isə səmərəli təşkil edilmiş uğurlu təlim prosesinin vacib ünsürüdür.

Müzakirə əsaslı dil təlimi informasiyanın yalnız müəllim tərəfindən deyil, tələbələr tərəfindən bir-birilə paylaşılmasını təmin edir. Dərslərdə aparılan müzakirələr təkcə öyrənmə məqsədi ilə deyil, eyni zamanda tələbələrdə dinləmə və ünsiyyət bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Lakin müzakirə prosesinin təşkili digər fəaliyyətlərdə olduğu kimi müəyyən bir hazırlıq və planlaşdırma tələb edir. Belə ki, müəllim müzakirə mövzusunun istiqamətini, onun obyektini və bu zaman veriləcək sualları əvvəlcədən müəyyənləşdirir.

Dərslərdə aparılan müzakirələrin xaosluq və qeyri-məhsuldar olmasının qarşısının almaq üçün müəyyən qaydaların qoyulması məqsədəuyğun sayılır. Belə qaydalara aşağıdakıları misal göstərmək olar:

- bir-birinizin fikirlərinə hörmətlə yanaşın;
- başqaları danışarkən onları dinləyin və əks-əlaqə verin;
- müzakirəni qarşı tərəfin dediklərinə əsasən qurun;
- digər yoldaşlarınızı da müzakirəyə cəlb edin;
- aydın olmayan məsələləri soruşmaqdan çəkinməyin;
- səssizliyə diqqət edin, sakit danışmağa çalışın;
- hər kəsin bərabər şəkildə söz demək haqqı vardır.

Unutmaq olmaz ki, müzakirə prosesinin effektiv qurulması dərslərin integrativ formada təşkilinin əsas komponentlərindəndir. Burada müxtəlif intellekt tipinə malik tələbələrin fəal formada iştirak etməsi və onlara dərindən düşünmələri üçün şərait və kifayət qədər vaxt verilməlidir. Bu isə müəllimdən yüksək peşəkarlıq tələb edən prosesdir.

Müəllimlərlə tələbələr arasında ünsiyyət prosesinin effektiv qurulması üçün müasir təlimdə demokratik üslub əsas götürülür. Ənənəvi təlimdə avtoritar danışmaq tərzinə üstünlük verilsə də, müasir təlim yanaşmasında tələbələrlə həssas, humanizm və pedaqoji etikaya malik demokratik ünsiyyət üslubuna diqqət edilir. Belə ki, avtoritar ünsiyyətdə müəllim tələbələrin fikirlərinə diqqət etmir, dərslərdə baş verənlərə sərt şəkildə reaksiya verir, birtərəfli qərar qəbul edir və bu qərarları öyrənilənlərlə müzakirə etmir. Lakin demokratik ünsiyyətdə müəllim tələbələrin fikirlərinə hörmətlə yanaşır, onları bərabərhüquqlu partnyor kimi qəbul etməkdən çəkinmir, fikirlərində müstəqil olmalarına təhrik edir və onlara inam göstərir. Demokratik ünsiyyət üslubunun aşağıdakı formaları müəyyənləşdirilir:

- humanizm – açıq şəkildə aparılan optimal ünsiyyət tərzidir, burada qarşılıqlı inam olmalıdır. Müəllim dilöyrənilənlərlə olan ünsiyyəti sadələşdirir, onları təşəbbüskarlıq göstərməyə, müstəqil şəkildə mühakimə yürütməyə, tənqidi təfəkkürə sövq edir;

- həssaslıq – burada lazımı normanı qorumaq lazımdır. Sərhədləri aşmadan sadə, təbii söhbət etmək, müstəqil düşüncəsinə xələl gətirmədən ona tələblər qoymaq, gülüş obyektinə çevirmədən zarafat etmək, süründürməçilik etmədən tələbkər olmaq, kobudluq etmədən ciddi olmaq, tərslik etmədən inadkarlıq göstərmək və s. hesab oluna bilər. Burada yumordan istifadə olunmasına xüsusi diqqət etmək lazımdır. İlk növbədə yumora səbəb olan çatışmazlığın pedaqoji məqsədyönlülüyünə baxılmalıdır, çünki yumor da tənqidin bir formasıdır. İkinci mə-

sələ isə yumor şagirdin davranış və inkişafı ilə əlaqəli olan bu və ya digər çatışmazlığı aradan qaldırmağa yönəlməlidir və heç bir halda onun şəxsiyyətinə toxunmamalı və onu utandıracaq bir şey olmamalıdır.

- empatiya – digər insanları anlamaq, onun davranışını analiz etmək, onunla emosional bağlılıq yaratmaq, onun hissələrinə cavab vermək və ona kömək etmək kimi xüsusiyyətləri özündə birləşdirir (3, s.191).

Bu sadalanan məsələlər nəzərə alınmaqla müzakirə prosesi qurularsa, qarşıya qoyulan hədəfə çatmaq da asanlaşar. Müzakirə zamanı nitqin obrazlılığına da diqqət etmək lazımdır. Burada xüsusilə müəllim öz nitqi ilə tələbələrə nümunə olmalıdır. Tədris prosesində müəllimin nitqi üçün xarakterik olan aşağıdakı məsələlərin nəzərə alınması lazımdır:

- *Nitq pauzaları* düzgün istifadə edildikdə, danışılan sözün və ifadənin mənasını daha yaxşı çatdırmağa imkan verir. Pauanın köməyi ilə müəllim öz nitqinin, hansısa hadisə ilə bağlı mesajının və s. maraqlı hadisənin mənasını artırma bilər.

- *Diksiya*, yəni səslərin və ifadələrin aydın tələffüzü müəllimin nitqini öyrənənlərin başa düşməsinə asanlaşdırır. Sözlərin sonunu tələffüz etməkdə səhlənkarlıq (“udmaq”), nazallıq – diksiyadakı bu çatışmazlıqları müəllim həm müstəqil, həm də nitq texnikası üzrə mütəxəssisin rəhbərliyi altında sistemli şəkildə məşq edərsə, aradan qaldıra bilər.

- “Monotonistlər” adlanan bəzi müəllimlərin xarakterik nitq xüsusiyyətləri var ki, şagirdləri “sakitləşdirir”. Onlar nitq tonunun dəyişməsindən (artırma və ya azalma) nadir hallarda istifadə edirlər, nitqlərinin həcmi aşağı olur, fasilələr uzanır, nitqin intonasiyası, eləcə də tempi çox nadir hallarda dəyişir.

- Müəllimin nitq mədəniyyətinin dördüncü komponenti gündəlik nitqindəki sözlərin səriştəli tələffüzüdür. Məsələn, sözlərdə vurğuların yerləşdirilməsində səhvlər var, yəni “anladın” əvəzinə “anladınmı” və s.

- Müəllim mütləq nitqindən jarqonları, dəbli sözləri qovmalıdır. Nə qədər anlaşılıqlı olsa da müəllimin nitqində təhqiramiz sözlər yolverilməzdir.

- Müəllimin nitq mədəniyyətinin beşinci komponenti **lakonizmdir**. Bəzi müəllimlər dərslərin məqsədlərini aydın şəkildə adlandırmaq əvəzinə, tələbələrin dərslərdə nə edəcəyini, nəyin müzakirə olunacağını çox ətraflı təsvir edirlər. İfadə və sözlərin təkrarlanmasında da ifadəlilik vacibdir (4, s.98).

Xarici dil dərslərində müzakirə fəaliyyətlərinə, onun mövzusunə da diqqət çəkmək lazımdır. Kəskin mədəni fərqlərin müşahidə olunduğu müzakirə mövzularının seçilməsi məqsədəuyğun hesab edilmir. D.Nunan xarici dildə müzakirələrin təşkili zamanı aşağıdakıların diqqətə alınmasını təklif edir:

- hədəf dildə kommunikasiya interaktiv məqsədlər üçün təşkil etmək;
- öyrənmə mühitinə uyğun olaraq autentik dil materiallarına üstünlük vermək;
- öz öyrənmə prosesini idarə etməyə kömək edən ünsiyyət prosesi qurmaq;
- tələbələrin öz şəxsi təcrübələrini paylaşa bilmək imkanı verən təlim mühiti təşkil etmək;
- sinif müzakirələrini sinifdən kənar fəaliyyətlərlə reallaşdırmaq (5, s.56).

Ümumilikdə, müzakirə əsaslı dil təliminin əhəmiyyəti aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

- tələbələrin sosial mühitə inteqrasiyasını sürətləndirir;
- dilöyrənənlərin özləri ilə bağlı refleksiya etmək imkanını artırır;
- müstəqil düşüncə, hadisələri təhlil etmək və dəyərləndirmək qabiliyyətlərini inkişaf etdirir;

- müşahidə aparmaq, tədqiqatçılıq və yaradıcılıq bacarıqlarını formalaşdırır;
- nitqin çevikliyini artırır;
- təhsilənlərə fikir mübadiləsi apararaq mövcud problemə münasibət bildirmək imkanı verir;

- əvvəl qazanılmış biliklərlə hazırda əldə edilən məlumatlar inteqrasiya olunur.

Ədəbiyyat

1. Kubbidinova A.R., Eromasova A.A., Romanova A.M. The use of interactive methods in the educational process of the higher educational institution//International journal of environmental & science education//vol. 11, no. 14, 2016, p.6557-6572.
2. Richard C.J., Rodgers S.T. Approaches and methods in language teaching. England: Cambridge University Press, 2001, 270 s.
3. Həsənov İ., Rüstəmovə A. Kurikulum. Metodika. Pedaqogika. Bakı: Mücrü, 2022, 228 səh.
4. Quliyeva A. Müəllimin nitq mədəniyyəti. Qloballaşma şəraitində müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında pedaqogika və psixologiya elmlərinin yeri və rolu//Sumqayıt Dövlət Universiteti, N4, 2022, s.97-99.
5. İsmailova D. Teaching English as a foreign language. Bakı: Mütərcim, 2011, 319 səh.

T.Абдуллаева

**Важность использования дискуссионного метода обучения
английскому языку со студентами**
Резюме

В данной статье рассматриваются компоненты общения, его использование, правила ведения дискуссии, роль преподавателя в процессе дискуссии при обучении английскому языку. Описаны коммуникативные проблемы и пути их решения. Исследование объясняет, как создать дискуссионную среду и помочь учащимся говорить более бегло. Также в статье описаны факторы внедрения дискуссионной деятельности в процесс обучения английскому языку.

T.Abdullayeva

**The importance of using a discussion-based teaching method
in English with students**
Summary

This article deals with the communication components, its usage, discussion-based rules, the role of a teacher in discussion process in teaching English. It describes communication problems and the ways of solving them. The research explains how to create discussion environment and help the students to speak more fluent. Factors implementation discussion activities in the teaching process of English are described in the article as well.

Rəyçi: ped.f.d., dos. J.F.Mehrəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 14.07.2022